

Αυτοχειρία και υποβοήθηση αυτής στο πλαίσιο άσκησης του δικαιώματος αυτοδιάθεσης: σχολιασμός της από 26.02.2020 απόφασης του δεύτερου Τμήματος του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της Γερμανίας

Απόφαση του δεύτερου Τμήματος του Γερμανικού Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της 26ης Φεβρουαρίου 2020 – 2 BvR 2347/15 u.a.1

Δημήτριος Ζαγγανάς

Αποφοίτου της Νομικής Σχολής του ΕΚΠΑ, μεταπτυχιακού φοιτητή της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου του Μονάχου (LMU München)

A. Πραγματικά περιστατικά

Ενώπιον του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της Γερμανίας προσέφυγαν άτομα, τα οποία έπασχαν από σοβαρές ασθένειες και επιθυμούσαν να θέσουν τέλος στη ζωή τους μέσω της παρεχόμενης (σε επιχειρηματικό πλαίσιο) υποστήριξης της αυτοχειρίας από τρίτους. Επιπλέον προσέφυγαν σύλλογοι με έδρα στην Ελβετία και τη Γερμανία, οι οποίοι προωθούν τον αυτοχειριασμό, εκπρόσωποι των συλλόγων και συνεργάτες, καθώς και γιατροί και δικηγόροι, οι οποίοι παρείχαν τις υπηρεσίες τους με σκοπό την υποβοήθηση της αυτοχειρίας. Οι ως άνω αιτήθηκαν την κήρυξη της αντισυνταγματικότητας του άρθρου 217 ΓερμΠΚ², το οποίο κατά την άποψή τους παραβιάζει, μεταξύ άλλων, το άρ. 2 παρ. 1 ΓερμΣυντ.³ σε συνδ. με το άρ 1 παρ.

1. Βλ. BVerfG, NJW 2020, σελ. 905 επ. (κείμενο της απόφασης).

2. «Εντός επιχειρηματικού πλαισίου υποβοήθηση της αυτοχειρίας.

1. Όποιος με σκοπό να προωθήσει τον αυτοχειριασμό άλλου, του παρέχει, εντός επιχειρηματικού πλαισίου, άμεσα ή έμμεσα την ευκαιρία γι' αυτόν ή μεσολαβεί γι' αυτόν, τιμωρείται με στερητική της ελευθερίας ποινή έως και 3 έτη ή με χρηματική ποινή.

2. Ως συμμετοχος μένει ατιμώρητος, όποιος ενεργεί εκτός επιχειρηματικού πλαισίου και είναι είτε συγγενής είτε οικείος του χαρακτηρισθέντος στην παράγραφο 1 „άλλου“».

3. «Καθένας έχει δικαίωμα στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του κατά τον βαθμό που δεν παραβιάζει τα δικαιώματα άλλων και δεν παραβαίνει τη συνταγματική τάξη ή τον ηθικό νόμο».

1 ΓερμΣυντ.⁴, καθώς λόγω των απειλουμένων κυρώσεων του άρ. 217 ΓερμΠΚ δεν μπορούσαν να υλοποιήσουν την επιθυμητή γι' αυτούς αυτοκτονία και να πραγματώσουν το δικαίωμα σ' έναν θάνατο, που είναι αποτέλεσμα προσωπικής τους απόφασης.

B. Σκεπτικό

[...] Η απαγόρευση του άρθρου 217 ΓερμΠΚ προσβάλλει το γενικό δικαίωμα ανάπτυξης της προσωπικότητας (άρ. 2 παρ. 1 ΓερμΣυντ. σε συνδ. με το άρ. 1 παρ. 1 ΓερμΣυντ.) αυτών, που έχουν αποφασίσει να θέσουν τέλος στη ζωή τους. Ειδικότερα, η προσβολή αφορά το δικαίωμα του καθενός να καθορίζει ο ίδιος τον θάνατό του. [...]

Τα άρ. 2 παρ. 1 ΓερμΣυντ. και άρ. 1 παρ. 1 ΓερμΣυντ. παρέχουν το δικαίωμα να αποφασίζει κανείς συνειδητά και ηθελημένα να αυτοκτονήσει, καθώς και να απευθύνεται προς τρίτους με σκοπό την υλοποίηση της απόφασης αυτής. [...]

Ο σεβασμός και η προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και της ελευθερίας αποτελούν θεμελιώδεις αρχές της συνταγματικής τάξης, οι οποίες αντιμετωπίζουν τον άνθρωπο ως μία προσωπικότητα με ικανότητα αυτοδιάθεσης και ανάληψης ίδιας ευθύνης. [...] Δε νοείται ο άνθρωπος να μετατρέπεται σε αντικείμενο της κρατικής δράσης ή να εκτίθεται σε μία μεταχείριση, η οποία θέτει εν αμφιβόλω την ποιότητά του ως υποκειμένου. [...] Η σκέψη της αυτοκτονίας και οι λόγοι, που οδηγούν σ' αυτήν, υπόκεινται σε αμιγώς προσωπικές πεποιθήσεις. Ουδεμία άλλη απόφαση θίγει σ' αυτόν τον βαθμό την ταυτότητα και την ατομικότητα του ανθρώπου. [...] Το δικαίωμα στον αυτοχειρισμό διασφαλίζει την αυτοδιάθεση του καθενός βάσει της προσωπικής του εκτίμησης για το άτομό του, καθώς και τη διατήρηση των στοιχείων της προσωπικότητάς του.

Η άσκηση του δικαιώματος αυτού δεν περιορίζεται μόνο σε συγκεκριμένες καταστάσεις ζωής (π.χ. σε περίπτωση μιας ανίατης ασθένειας). [...] Λόγω της θεμελίωσης του εν λόγω δικαιώματος στον σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, η υπεύθυνη απόφαση κάθε ανθρώπου για τον θάνατό του δεν χρήζει περαιτέρω δικαιολόγησης. [...] Η απόφαση αυτή, που βασίζεται στην αντίληψη του κάθε ατόμου σχετικά με την ποιότητα ζωής και το νόημα της ύπαρξής του, πρέπει να είναι σεβαστή από το κράτος και την κοινωνία.

[...] Το Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η ανθρώπινη αξιοπρέπεια δεν

4. «Η αξιοπρέπεια του ανθρώπου είναι απαραβίαστη. Ο σεβασμός και η προστασία της αποτελούν υποχρέωση όλων των κρατικών εξουσιών».

είναι το όριο του δικαιώματος αυτοδιάθεσης του ατόμου, αλλά το θεμέλιό του. Παρ' όλο που η ζωή αποτελεί τη βάση της αξιοπρέπειας του ανθρώπου, το να ορίζει κανείς συνειδητά το τέλος της δεν παύει να είναι, αν και τελευταία, έκφραση αξιοπρέπειας. [...]

Η διάταξη του άρ. 217 ΓερμΠΚ επεμβαίνει στο γενικό δικαίωμα ανάπτυξης της προσωπικότητας των επιθυμούντων την αυτοχειρία, παρά το γεγονός ότι δεν αποτελούν τους άμεσους αποδέκτες της προαναφερθείσης διατάξεως. [...] Η διά του άρθρου αυτού απαγόρευση καθιστά αδύνατη τη λήψη βοήθειας από ειδικούς. [...] Έτσι, ο πιθανός αυτόχειρ διατρέχει τον κίνδυνο, ελλείψει εναλλακτικών λύσεων για μια ασφαλή κι ανώδυνη διαδικασία, να μην πραγματοποιήσει την επιδίωξή του. [...]

Η επέμβαση στο δικαίωμα ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας δεν είναι δικαιολογημένη. [...] Εν προκειμένω, ο σεβασμός του θεμελιώδους δικαιώματος του καθενός να δίνει τέλος στη ζωή του και να αναζητά υποστήριξη προς τούτο συγκρούεται με την υποχρέωση του κράτους να προστατεύσει την αυτονομία του πιθανού αυτόχειρα και το έννομο αγαθό της ζωής. [...]

Η απαγόρευση του άρ. 217 ΓερμΠΚ υπηρετεί νόμιμους σκοπούς δημοσίου συμφέροντος, τους οποίους είναι κατάλληλη να εκπληρώσει. Παρ' όλα αυτά, δίχως το Δικαστήριο να κρίνει οριστικά την αναγκαιότητα ή μη της εν λόγω απαγόρευσης, αποφαινεται ότι, σε κάθε περίπτωση, αυτή είναι δυσανάλογη σε σχέση με τους σκοπούς της. [...]

Κατά την εκτίμηση του νομοθέτη, η οποία ερείδεται στην εξέλιξη της υποβοηθούμενης αυτοκτονίας σε Γερμανία και Ελβετία, υφίσταται ο κίνδυνος μέσω της προσφοράς αυτής σε επιχειρηματικό επίπεδο, να προκληθεί η εντύπωση μιας κανονικότητας ή ακόμα και κοινωνικής αναγκαιότητας της αυτοχειρίας. Ιδιαίτερα οι ηλικιωμένοι και άρρωστοι άνθρωποι μπορούν πιο εύκολα να παρασυρθούν ή, σε κάθε περίπτωση, να πιεστούν από μία τέτοιου είδους κανονικότητα. [...] Επίσης, τα προσωπικά συμφέροντα του εκάστοτε ατόμου, που προσφέρει σε επιχειρηματικό πλαίσιο υπηρεσίες προς υποβοήθηση του αυτοχειριασμού, θα μπορούσαν να ασκήσουν επιρροή στην ελεύθερη διαμόρφωση της βούλησης και τη λήψη της απόφασης καθενός, που εξετάζει ως ενδεχόμενο την αυτοκτονία. [...]

Το άρ. 1 παρ. 1 εδ. β' ΓερμΣυντ. σε συνδ. με το άρ. 2 παρ. 2 εδ. α' ΓερμΣυντ.⁵ υποχρεώνει το κράτος να προστατεύει την προσωπική αυτονομία κατά την απόφαση να θέσει κανείς τέλος στη ζωή του και έτσι το ίδιο το αγαθό της ζωής. [...] Ενόψει του μη αναστρέψιμου χαρακτήρα της αυτοχειρίας, η σημασία της ζωής ως υψίστης αξίας της συνταγματικής τάξης επιβάλλει την αντίθεση σε αυτοχειριασμούς, οι οποίοι δεν είναι προϊόν αυτοδιάθεσης. [...]

5. «Καθένας έχει δικαίωμα στη ζωή και τη σωματική ακεραιότητα».

Παράγοντες, οι οποίοι ενέχουν τον κίνδυνο να ασκήσουν επιρροή σε μια τέτοια απόφαση και να θέσουν εν αμφιβόλω τη διαμόρφωση μιας πραγματικά ελεύθερης βούλησης, είναι οι ψυχικές διαταραχές (βάσει εμπειρικών ερευνών, σ' αυτές οφείλεται περίπου το 90% των αυτοκτονιών), καθώς και η ελλιπής ενημέρωση, ιδίως αναφορικά με τις υπάρχουσες εναλλακτικές λύσεις. [...]

Όσον αφορά την αναγκαιότητα ή μη της υπό κρίση ρύθμισης για την εκπλήρωση του νόμιμου προστατευτικού σκοπού του νομοθέτη, αυτή φαντάζει αμφίβολη και το Δικαστήριο προτιμά να μην τοποθετηθεί με σαφή τρόπο λόγω των ελλিপών εμπειρικών δεδομένων σχετικά με την αποδοτικότητα εναλλακτικών, λιγότερο παρεμβατικών μέτρων.

Ο εκ της διατάξεως του άρ. 217 ΓερμΠΚ απορρέων περιορισμός του δικαιώματος να καθορίζει κανείς ελεύθερα τον θάνατό του (πτυχή του δικαιώματος ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας) δεν είναι εν στενή εννοία ανάλογος του επιδιωκόμενου σκοπού. [...] Το αξιόποινο της εντός επιχειρηματικού πλαισίου υποστήριξης της αυτοκτονίας έχει ως συνέπεια (σε συγκεκριμένες καταστάσεις) σε μεγάλο βαθμό την αδυναμία άσκησης του προρρηθέντος δικαιώματος. Κατ' αυτόν τον τρόπο τίθεται εκτός ισχύος ένας σημαντικός τομέας του δικαιώματος αυτοδιάθεσης του ανθρώπου κατά το τέλος της ζωής του και κάτι τέτοιο δεν συνάδει με τη σημασία αυτού του θεμελιώδους για την ανθρώπινη ύπαρξη δικαιώματος. [...] Η εξέχουσα σημασία του δικαιώματος αυτού ειδικά για την προστασία της ατομικότητας, της ταυτότητας και της ακεραιότητας του ατόμου σε σχέση με την ίδια τη ζωή δεσμεύει σημαντικά τον νομοθέτη κατά τη διαμόρφωση ενός σχεδίου προστασίας αναφορικά με την υποβοήθηση του αυτοχειριασμού. [...]

Αρχικά, η ιδιαίτερα ξεχωριστή θέση, σε επίπεδο Συντάγματος, των εννόμων αγαθών της αυτονομίας και της ζωής, τα οποία η διάταξη του άρ. 217 ΓερμΠΚ επιδιώκει να προστατεύσει, είναι κατά βάση ικανή να νομιμοποιήσει την εφαρμογή του Ποινικού Δικαίου και δη τη θέσπιση του αντίστοιχου ποινικού αδικήματος υπό τη μορφή εγκλήματος αφηρημένης διακινδύνευσης. [...] Παρ' όλα αυτά, η νόμιμη χρήση του Ποινικού Δικαίου για την προστασία της αυτόνομης απόφασης του καθενός για τον τερματισμό της ζωής του βρίσκει τα όριά της εκεί, όπου η λήψη μιας ελεύθερης απόφασης δεν προστατεύεται πια, αλλά αντιθέτως καθίσταται αδύνατη.

Η ατιμωρησία της αυτοχειρίας και της συνδρομής σ' αυτήν δεν τίθεται στην ελεύθερη διάθεση του νομοθέτη. Η συνταγματική τάξη βασίζεται σε μία θέαση του ανθρώπου, η οποία καθορίζεται από την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας εντός ενός πλαισίου αυτοδιάθεσης και προσωπικής ευθύνης. Ως εκ τούτου, κάθε νέα ρύθμιση οφείλει να ορίζει ως αφετηρία αυτήν την «εικόνα του ανθρώπου» („Menschenbild“). [...]

Η απόφαση του καθενός να θέσει τέλος στη ζωή του βάσει της δικής του αντίληψης για το νόημα της ύπαρξης του πρέπει να αναγνωρίζεται ως μία πράξη αυτοδιάθεσης του ανθρώπου. [...] Πρέπει να

εναπόκειται στη διακριτική ευχέρεια του καθενός η απόρριψη των προσφορών, που στοχεύουν στη συνέχιση της ζωής του, όπως και η υλοποίηση της απόφασης να ορίσει το τέλος αυτής με τη βοήθεια πρόθυμων προς τούτο τρίτων. Όταν η αρχή της αυτονομίας βάλλεται μέσω της προάσπισης της ανθρώπινης ζωής, η προστασία αυτή αντιβαίνει στον τρόπο που η κοινωνία αντιλαμβάνεται τον εαυτό της, σύμφωνα με τον οποίο η αξιοπρέπεια του ανθρώπου βρίσκεται στο επίκεντρο του συστήματος αξιών. Έτσι, πρέπει να προστατεύεται η ελεύθερη προσωπικότητα του ανθρώπου ως ύψιστη αξία του Συντάγματος. Ενόψει της σημασίας που δύναται να έχει η ελευθερία στον αυτοχειριασμό για μια προσωπικότητα, πρέπει πάντα να παρέχεται και σε πρακτικό επίπεδο η δυνατότητα αυτού. [...]

Η απαγόρευση του άρ. 217 ΓερμΠΚ δεν αναπτύσσεται ως μία μεμονωμένη πράξη που παράγει τις δικές της έννομες συνέπειες, αλλά, αντιθέτως, σε σχέση με το προγενέστερο νομικό καθεστώς οδηγεί σε μεγάλο βαθμό σε πρακτική αδυναμία άσκησης του δικαιώματος στην αυτοχειρία, αφού το μη αξιόποινο της, εκτός πλαισίου επιχειρηματικής δραστηριότητας, υποβοήθησης της αυτοκτονίας, η διά νόμου επέκταση των προσφορών της παρηγορητικής ιατρικής και των δομών φροντίδας των ανθρώπων κατά τους τελευταίους μήνες της ζωής τους, καθώς και η διαθεσιμότητα προσφορών σχετικών με την υποβοήθηση του αυτοχειριασμού στο εξωτερικό δεν αποτελούν τα κατάλληλα μέσα, προκειμένου να ισοσκελίσουν τον περιορισμό του θεμελιώδους δικαιώματος, ο οποίος προκύπτει από την απαγόρευση του άρ. 217 ΓερμΠΚ. [...] Στις προαναφερθείσες εναλλακτικές επιλογές δεν καθίσταται εφικτό να στραφεί κάποιος, δίχως να πληγεί το δικαίωμα αυτοδιάθεσής του. Η απώλεια που προκύπτει για το αγαθό της αυτονομίας είναι σε κάθε περίπτωση δυσανάλογη σε σχέση με τον νόμιμο σκοπό, καθώς οι εναπομείνουσες επιλογές προσφέρουν μόνο σε θεωρητικό επίπεδο προοπτική για την ενάσκηση του δικαιώματος αυτοδιάθεσης του ατόμου. [...]

Δίχως τις εντός πλαισίου επιχειρηματικής δραστηριότητας προσφορές υποβοήθησης της αυτοχειρίας υπόκειται κανείς στην προθυμία του εκάστοτε γιατρού να συμβάλει στην αυτοκτονία συνταγογραφώντας τουλάχιστον τις απαραίτητες δραστικές ουσίες. Πρακτικά, όμως, μια τέτοια προθυμία εκ μέρους των ιατρών αποτελεί μάλλον την εξαίρεση παρά τον κανόνα. [...] Αφ' ενός, η υποβοήθηση της αυτοκτονίας δεν εμπίπτει στον κύκλο των υποχρεώσεων ενός γιατρού και η απόφαση για την προσφορά αυτής εναπόκειται στην ελευθερία της συνείδησης του καθενός. Μια τέτοια απόφαση οφείλει να είναι ανεκτή απ' όλους. Αφ' ετέρου, το επαγγελματικό Δίκαιο των ιατρών προβλέπει απαγορεύσεις αναφορικά με την υποβοήθηση της αυτοχειρίας. Όσον αφορά τις απαγορεύσεις αυτές, η ετερογενής διαμόρφωση των σχετικών κανόνων (ανάλογα με το εκάστοτε ομόσπονδο κρατίδιο) εξαρτά την πραγμάτωση του δικαιώματος αυτοδιάθεσης από τυχαιούς γεωγραφικούς παράγοντες. [...]

Το κράτος, επίσης, οφείλει να μην παραπέμπει τους ενδιαφερόμενους στη δυνατότητα υποβοήθησης της αυτοκτονίας τους στο εξωτερικό, αλλά να προσφέρει την απαραίτητη προστασία

του θεμελιώδους δικαιώματος, βάσει του άρ. 1 παρ. 3 ΓερμΣυντ.⁶, εντός της δικής του έννομης τάξης. [...]

Ο σκοπός της προστασίας τρίτων (π.χ. η αποφυγή τρόπων συμπεριφοράς, που είναι αποτέλεσμα μίμησης) δεν δικαιολογεί την πρακτική αδυναμία άσκησης του δικαιώματος στην αυτοκτονία. Η εκτίμηση αυτή συνάδει τόσο με τις διατάξεις της ΕΣΔΑ όσο και με τη νομολογία του ΕΔΔΑ. [...] Το ΕΔΔΑ, μεταξύ άλλων, τονίζει ότι, στο πλαίσιο του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και ελευθερίας, το άρ. 8 της ΕΣΔΑ⁷ εμπεριέχει αντιλήψεις για την ποιότητα της ζωής. Στη σύγχρονη εποχή της συνεχούς προόδου της ιατρικής επιστήμης και του υψηλού προσδόκιμου ζωής, δεν πρέπει κανείς να υποχρεούται να ζει σε μεγάλη ηλικία ή σε μια κατάσταση σημαντικής σωματικής ή πνευματικής κατάπτωσης, αψηφώντας την «προσωπική του ταυτότητα» και τον τρόπο που ο ίδιος αντιλαμβάνεται τον εαυτό του. [...]

Το δικαίωμα του καθενός να ορίζει τον χρόνο και τον τρόπο του θανάτου του συνιστά μια πτυχή του δικαιώματος για σεβασμό της ιδιωτικής του ζωής (άρ. 8 ΕΣΔΑ). Αυτό βεβαίως θέτει ως προϋπόθεση τη θεμελίωση μιας ελεύθερης βούλησης, η οποία οδηγεί στην αντίστοιχη πράξη.

Όσον αφορά τους περιορισμούς του δικαιώματος αυτού, οι οποίοι μπορούν να προκύψουν για λόγους προστασίας της ζωής τρίτων (άρ. 8 παρ. 2 ΕΣΔΑ), εκτιμά το ΕΔΔΑ ότι κατά κύριο λόγο αποτελεί καθήκον των συμβαλλομένων κρατών να αξιολογήσουν και να αποτρέψουν τους κινδύνους κατάχρησης, που ενδεχομένως εμφανισθούν λόγω της υποβοήθησης του αυτοχειριασμού. [...] Το εκ του άρθρου 2 της ΕΣΔΑ⁸ απορρέον δικαίωμα στη ζωή υποχρεώνει τα κράτη να προστατεύσουν τα ευάλωτα άτομα, ακόμη κι από δικές τους επικίνδυνες ενέργειες, καθώς και να καθιερώσουν μια διαδικασία, η οποία να διασφαλίζει ότι η απόφαση να αυτοκτονήσουν είναι προϊόν ελεύθερης βούλησης. Τέλος, το ΕΔΔΑ καθιστά σαφές ότι το δικαίωμα του καθενός να ορίζει τον χρόνο και τον τρόπο, που θα θέσει τέλος στη ζωή του, δεν πρέπει να υφίσταται μόνο θεωρητικά ή φαινομενικά. [...]

Όσον αφορά τους γιατρούς και τους δικηγόρους με γερμανική υπηκοότητα, η ως άνω ποινική διάταξη δεν παραβιάζει την προστατευόμενη ελευθερία της συνειδήσεως (άρ. 4 παρ. 1 ΓερμΣυντ.⁹),

6. «Τα ακόλουθα θεμελιώδη δικαιώματα δεσμεύουν τη νομοθετική εξουσία, την εκτελεστική και τις δικαστικές αποφάσεις».

7. «1. Παν πρόσωπον δικαιούται εις τον σεβασμόν της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και της αλληλογραφίας του.

2. Δεν επιτρέπεται να υπάρξει επέμβασις δημοσίας αρχής εν τη ασκήσει του δικαιώματος τούτου, εκτός εάν η επέμβασις αυτή προβλέπεται υπό του νόμου και αποτελεί μέτρον το οποίον, εις μίαν δημοκρατικήν κοινωνίαν, είναι αναγκαίον διά την εθνικήν ασφάλειαν, την δημοσίαν ασφάλειαν, την οικονομικήν ευημερίαν της χώρας, την προάσπισιν της τάξεως και την πρόληψιν ποινικών παραβάσεων, την προστασίαν της υγείας ή της ηθικής, ή την προστασίαν των δικαιωμάτων και ελευθεριών άλλων».

8. «1. Το δικαίωμα εκάστου προσώπου εις την ζωήν προστατεύεται υπό του νόμου. [...]».

9. «Η ελευθερία της πίστης, της συνείδησης και η ελευθερία να εκφράζει κανείς θρησκευτικές αντιλήψεις και αντιλήψεις

αλλά το θεμελιώδες δικαίωμα της επαγγελματικής ελευθερίας (άρ. 12 παρ. 1 ΓερμΣυντ.¹⁰). [...] Η απαγόρευση του άρ. 217 ΓερμΠΚ δεν στερεί από την εντός επιχειρηματικού πλαισίου υποβοήθηση της αυτοχειρίας την συνταγματική προστασία της επαγγελματικής ελευθερίας, διότι το περιεχόμενο της συνταγματικής αυτής εγγυήσεως δεν δύναται να καθορισθεί μέσω ενός τυπικού νόμου. Αξιοσημείωτο είναι, βέβαια, το γεγονός ότι δεν αποκλείεται η άρνηση της παροχής της προαναφερθείσας προστασίας σχετικά με δραστηριότητες, οι οποίες εκ φύσεως πρέπει να γίνονται αντιληπτές ως απαγορευμένες λόγω της ζημίας που προξενούν στο κοινωνικό σύνολο. Εντούτοις, το Δικαστήριο κρίνει ότι στις απαγορευμένες αυτές δραστηριότητες δεν εμπίπτει η υποβοήθηση της αυτοκτονίας, όταν αυτή προσφέρεται στο πλαίσιο επιχειρηματικής δραστηριότητας. [...]

Επιπροσθέτως, στην παρούσα υπόθεση παραβιάζεται το συνταγματικώς αναγνωρισμένο δικαίωμα της γενικής ελευθερίας δράσης (άρ. 2 παρ. 1 ΓερμΣ) μιας γιατρού, των γερμανικών συλλόγων υποβοήθησης της αυτοχειρίας, των εκπροσώπων και των συνεργατών τους, καθώς λόγω της απαγόρευσης του άρ. 217 ΓερμΠΚ υποχρεώθηκαν να αναστείλουν τις σχετικές με την υποβοήθηση της αυτοκτονίας δραστηριότητές τους. [...] Η υλοποίηση της απόφασης κάποιου να αυτοκτονήσει δεν εξαρτάται μόνο σε πρακτικό επίπεδο απ' την ετοιμότητα τρίτων να βοηθήσουν προς αυτήν την κατεύθυνση. Τα τρίτα αυτά πρόσωπα πρέπει και σε επίπεδο δικαίου να μπορούν να υλοποιήσουν την προθυμία τους να συνδράμουν κατ' αυτόν τον τρόπο. [...] Η συνταγματική προστασία των ενεργειών του ενός συνιστά προϋπόθεση για την άσκηση ενός συνταγματικού δικαιώματος του άλλου και οι τρόποι δράσης των εμπλεκόμενων χαρακτηρίζονται από τους όρους μιας λειτουργικής σχέσης. [...]

Συν τοις άλλοις, η προβλεπόμενη στο άρ. 217 ΓερμΠΚ απειλή της στερητικής της ελευθερίας ποινής αντιβαίνει στο συνταγματικό δικαίωμα της ατομικής ελευθερίας (άρ. 2 παρ. 2 εδ. β' ΓερμΣυντ.¹¹ σε συνδ. με το άρ. 104 παρ. 1 ΓερμΣυντ.¹²), ενώ παράλληλα το προβλεπόμενο στο άρ. 30 παρ. 1 αρ. 1 του Νόμου περί παραβάσεων τάξεως χρηματικό πρόστιμο, που επιβάλλεται στα υπεύθυνα νομικά πρόσωπα (λόγω της τέλεσης του εγκλήματος του άρ. 217 ΓερμΠΚ), παραβιάζει το δικαίωμα του άρ. 2 παρ. 1 ΓερμΣυντ.

Η διάταξη του άρ. 217 ΓερμΠΚ δεν είναι δεκτική μιας ερμηνείας σύμφωνης με το Σύνταγμα και πρέπει να κηρυχθεί άκυρη λόγω των προειρημένων παραβιάσεων του Συντάγματος. [...]

σχετικές με την δική του κοσμοθεωρία (οι οποίες δεν είναι θρησκευτικές) είναι απαραβίαστες».

10. «Όλοι οι Γερμανοί έχουν το δικαίωμα να επιλέξουν ελεύθερα επάγγελμα, τόπο εργασίας και εκπαιδευτικά ιδρύματα (που συνδέονται με επαγγέλματα). Η άσκηση του επαγγέλματος μπορεί να ρυθμιστεί μέσω νόμου ή εξ αιτίας αυτού».

11. «Η ελευθερία του ατόμου είναι απαραβίαστη».

12. «Η ελευθερία του ατόμου μπορεί να περιοριστεί μόνο λόγω τυπικού νόμου και μόνο με την τήρηση των εκεί προβλεπόμενων τύπων. Οι κρατούμενοι δεν επιτρέπεται να καταστούν αντικείμενο ψυχικής ή σωματικής κακομεταχείρισης».

Γ. Παρατηρήσεις

Η ως άνω από 26.2.2020 δημοσιευθείσα απόφαση του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της Γερμανίας κρίνεται ως αποτέλεσμα μιας εξ αρχής προβληματικής διάταξης, τα ελαττώματα της οποίας ορθώς έχει φροντίσει να τονίσει ένα μεγάλο μέρος της γερμανικής Θεωρίας. Διά του παρόντος θα επιχειρηθεί η καταγραφή και η εξέταση των αστοχιών αυτών, ενώ παράλληλα θα καταστεί σαφές ότι τα συμπεράσματα, στα οποία καταλήγει το Δικαστήριο, μπορούν να αποτελέσουν κατευθυντήριες γραμμές και στο πλαίσιο της ελληνικής έννομης τάξης και ειδικότερα αναφορικά με την ερμηνεία και την εν γένει αξιολόγηση του άρθρου 301 ΠΚ.

Αρχικά, αφορμή πολλών αντιπαραθέσεων αποτέλεσε το κριτήριο της υποβοήθησης «εντός επιχειρηματικού πλαισίου» (*Geschäftsmäßigkeit*). Βάσει του νομοθετικού ορισμού του άρ. 217 ΓερμΠΚ «σε επιχειρηματικό πλαίσιο, με την έννοια αυτής της διάταξης, ενεργεί όποιος καθιστά διαρκές ή επαναλαμβανόμενο συστατικό στοιχείο της δραστηριότητάς του την άμεση ή έμμεση χορήγηση της ευκαιρίας για την αυτοχειρία ή την μεσολάβηση γι' αυτή, ανεξάρτητα από μια (πιθανή) επιδίωξη κέρδους και τη σχέση με μια οικονομική ή επαγγελματική δραστηριότητα».¹³ Αξίζει, δε, να σημειωθεί ότι κατά κανόνα μια και μοναδική προσφορά δεν αρκεί για την πλήρωση αυτού του στοιχείου, εκτός αν η προσφορά αυτή αποτελεί την αφετηρία μιας σκοπούμενης, διαρκούς δραστηριότητας. Η διαφορά ανάμεσα στην προώθηση της αυτοχειρίας εντός επιχειρηματικού πλαισίου και την υποβοήθηση αυτής για εμπορικούς σκοπούς (*Gewerbsmäßigkeit* – λύση που προτάθηκε εκ μέρους της Ομοσπονδιακής κυβέρνησης το 2012 κατά τη διαδικασία νομοθέτησης και ακολούθως απερρίφθη¹⁴) έγκειται στο γεγονός ότι ο όρος «*Geschäftsmäßigkeit*» δεν απαιτεί για την ενέργεια προώθησης της αυτοχειρίας μια διαρκή επιδίωξη κέρδους, αλλά αρκεί η επανάληψη ομοειδών πράξεων. Βασική αιτία για την επιλογή αυτού του όρου από τον νομοθέτη αποτέλεσε το ότι στο επίκεντρο των συλλογισμών του δεν ήταν ο προσανατολισμός σ' ένα κέρδος οικονομικής φύσεως, αλλά το ατομικό ενδιαφέρον για τη συνέχιση της αντίστοιχης δραστηριότητας.¹⁵

Επρόκειτο για μια νομοθετική επιλογή, η οποία ήταν συνυφασμένη με σημαντικά προβλήματα, τα οποία οδήγησαν τη γερμανική Θεωρία να προβάλει αντιρρήσεις κατά της χρήσης του όρου της «*Geschäftsmäßigkeit*», οι οποίες δεν εξετάστηκαν με τον προσήκοντα τρόπο σε

13. BT-Drs. 18/5373, σελ. 17.

14. R. Rissing-van Saan, in: Laufhütte/Rissing-van Saan/Tiedemann (Hrsg.), Leipziger Kommentar StGB, τόμος 7^{ος}, επιμέρους τόμος 1, Berlin, Boston, 12^η έκδ., 2019, §217, Rn. 32.

15. A. Sinn, in: Wolter, Systematischer Kommentar zum Strafgesetzbuch, τόμος 4^{ος}, Köln, 9^η έκδ., 2017, § 217, Rn. 27.

επίπεδο νομολογίας. Χαρακτηριστική εν προκειμένω είναι η από 21.12.2015 απόφαση του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της Γερμανίας, η οποία απέρριψε αίτηση για έκδοση προσωρινής διαταγής, η οποία θα έθετε τη διάταξη του άρ. 217 ΓερμΠΚ εκτός ισχύος.¹⁶ Το δικαστήριο δεν προέβη στις απαραίτητες διασαφηνίσεις σχετικά με τη χρήση του όρου της υποβοήθησης «εντός επιχειρηματικού πλαισίου». Αντιθέτως, τόνισε κατά τρόπο πρόδηλα αόριστο ότι η παροχή επαγγελματικής ιατρικής υποβοήθησης της αυτοχειρίας δεν αποκλείεται, στον βαθμό, όμως, που δεν πληροί τις προϋποθέσεις της δραστηριότητας «εντός επιχειρηματικού πλαισίου», χωρίς όμως ταυτόχρονα να καταστήσει σαφές το περιεχόμενο του όρου αυτού και με ποιον τρόπο οι γιατροί σε μια τέτοια περίπτωση θα έμεναν ατιμώρητοι.¹⁷

Οι ενστάσεις εκ μέρους της γερμανικής Θεωρίας εστιάζουν κυρίως σε δύο άξονες. Αφ' ενός, εκ της προμελετημένης επανάληψης μιας ατιμώρητης πράξης δεν μπορεί να προκύψει αξιόποιο αδίκημα.¹⁸ Ουδεμία συγκεκριμένη σχέση φαίνεται να εξακριβώνεται μεταξύ της εντός επιχειρηματικού πλαισίου προώθησης της αυτοκτονίας και μιας πιθανής προσβολής της αρχής της αυτονομίας. Αντιθέτως, θα μπορούσε κανείς να χαρακτηρίσει το κριτήριο «Geschäftsmäßigkeit» ως ουδέτερο σε σχέση με την αρχή της αυτοδιάθεσης του ανθρώπου (selbstbestimmungsneutral), δηλαδή δεν επιδρά με κανέναν τρόπο σ' αυτήν.¹⁹ Αφ' ετέρου, η απόδειξη της συνδρομής του επιλεγέντος όρου κρίνεται ιδιαίτερα δυσχερής. Αυτό καθίσταται ευκρινές αν αναλογιστεί κανείς, ήδη κατά τη χρονική στιγμή της πρώτης ενέργειας υποβοήθησης μιας αυτοχειρίας, τη δυσκολία απόδειξης ενός σχεδίου του δράστη να εξακολουθήσει να δραστηριοποιείται στον τομέα αυτόν. Επίσης, το κριτήριο αυτό δύναται να οδηγήσει σε αντιφατικά αποτελέσματα, καθώς, ενώ η υποβοήθηση του αυτοχειριασμού, που γίνεται κατ' επανάληψη δίχως σκοπό εξακολούθησης είναι ατιμώρητη, η αντίστοιχη πράξη, που λαμβάνει χώρα μόνο μια φορά αλλά με σκοπό εξακολούθησης, συνεπάγεται ποινικές κυρώσεις.²⁰ Επιπλέον, προβληματισμό προκαλούσε ο όρος αυτός σε σχέση με την ιατρική υποβοήθηση της αυτοκτονίας, αφού οιοσδήποτε ιατρός προσέφερε στο πλαίσιο της άσκησης του επαγγέλματός του τις υπηρεσίες του υποβοηθώντας έναν αυτοχειριασμό έστω και μία φορά, αν ταυτόχρονα προέκυπτε η προθυμία του προς εξακολούθηση της δραστηριότητας αυτής, θα τίθετο αντιμέτωπος με τις έννομες συνέπειες του άρ. 217 Γερμ ΠΚ.²¹

16. BVerfG, NJW 2016, σελ. 558 επ.

17. BVerfG, NJW 2016, σελ. 558, επ.: για κριτική αναφορικά με το συγκεκριμένο χωρίο της απόφασης πρβλ. B. Fateh-Moghadam, Anmerkung zu BVerfG, Beschl v. 21.12.2015 – 2 BvR 2347/15, σελ. 716 επ.

18. A. Eser/D.Sternberg-Lieben, in: Schönke/Schröder, StGB Kommentar, München, 30^η έκδ., 2019, § 217, Rn. 5.

19. A. Grünwald, Zur Strafbarkeit der geschäftsmäßigen Förderung der Selbsttötung, JZ 19/2016, σελ. 938, 946.

20. C. Roxin, Die geschäftsmäßige Förderung einer Selbsttötung als Straftatbestand und der Vorschlag einer Alternative, NStZ 2016, σελ. 185, 189.

21. K. Gaede, Die Strafbarkeit der geschäftsmäßigen Förderung des Suizids – § 217 StGB, JuS 2016, σελ. 385, 389.

Ανεξαρτήτως όμως του ορθού ή μη της χρήσης του όρου «Geschäftsmäßigkeit», η διά της διάταξης του άρθρου 217 ΓερμΠΚ απειλή ποινής δεν μπορεί να θεμελιωθεί πάνω σε μια υποτιθέμενη προστασία του αυτόχειρα. Αφ' ης στιγμής η πράξη της αυτοχειρίας και η απόπειρα αυτής καθ' όλα νόμιμες είναι²², η υποβοήθηση μιας νόμιμης συμπεριφοράς δεν δύναται λόγω της δομής της ποινικής ευθύνης να νομιμοποιήσει την απειλή ποινικών κυρώσεων, ενώ παράλληλα η συμμετοχή σε μία νόμιμη ενέργεια δεν μπορεί να πληροί τις προϋποθέσεις της παραβίασης της συνταγματικά κατοχυρωμένης αρχής της ανθρώπινης αξιοπρέπειας (άρ. 1 παρ. 1 ΓερμΣυντ.).²³ Προκειμένου η σε επιχειρηματικό πλαίσιο υποβοήθηση της αυτοχειρίας να αντιμετωπίζεται διά της «οδού» του Ποινικού Δικαίου λόγω μιας ηθικοκοινωνικής απαξίας της πράξης αυτής, θα πρέπει η αυτοκτονία να μην είναι αποτέλεσμα μιας ελεύθερα διαμορφωθείσης βούλησης. Το πρόβλημα όμως έγκειται στο γεγονός ότι η τελευταία αυτή περίπτωση μπορεί να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά ως ανθρωποκτονία κατ' έμμεση αυτουργία.²⁴ Καθώς ο νομοθέτης έχει υπογραμμίσει ότι το άρ. 217 ΓερμΠΚ οφείλει να υπηρετεί την προστασία των ατόμων, τα οποία δίχως όρους ελευθερίας και υπό την πίεση τρίτων προσώπων αποφασίζουν να θέσουν τέλος στη ζωή τους²⁵, η επιβαλλόμενη ποινή διά του άρ. 217 ΓερμΠΚ (που τυποποιεί την σε επιχειρηματικό πλαίσιο υποβοήθηση της αυτοχειρίας ως έγκλημα αφηρημένης διακινδύνευσης) δεν αποτελεί παρά μια μη νομιμοποιημένη ποινή με βάση μόνο την υποψία ότι η πράξη του αυτοχειριασμού δεν απορρέει από την ελεύθερη βούληση του αυτόχειρα.²⁶ Η επιβολή, μάλιστα, μιας τέτοιας ποινής δεν συνάδει με την αρχή της ενοχής.²⁷

Όλα τα ανωτέρω συνηγορούν στο ότι η διάταξη αυτή προβάλλει ένα πατερναλιστικό επιχείρημα.²⁸ Σαφής στόχος του Γερμανού νομοθέτη, όπως αυτός ρητά εκφράζεται στο αντίστοιχο σχέδιο νόμου, ήταν η αποτροπή διαμόρφωσης μιας κουλτούρας, η οποία θα εκλάμβανε την υποβοήθηση της αυτοχειρίας ως κάτι απολύτως φυσιολογικό. Κατά την εκτίμησή του, κατ' αυτόν τον τρόπο ηλικιωμένοι ή/και βαριά άρρωστοι διατρέχουν τον κίνδυνο να παρασυρθούν στη λήψη μιας απόφασης, την οποία υπό διαφορετικές συνθήκες όχι μόνο δεν θα λάμβαναν, αλλά ούτε θα την εξέταζαν ως ενδεχόμενη λύση στα προβλήματά τους.²⁹ Ο νομοθέτης επιδιώκει να αποτρέψει τους ανθρώπους που βρίσκονται σε μια δυσχερή κατάσταση στη ζωή τους από την επιλογή

22. F. Saliger, Verbot organisierter Sterbehilfe?, ZRP 2008, σελ. 199.

23. C. Roxin, όπ.π., σελ. 185, 186.

24. G. Duttge, Strafrechtlich reguliertes Sterben, Der neue Straftatbestand einer geschäftsmäßigen Förderung der Selbsttötung, NJW 2016, σελ. 120, 123.

25. BT-Drs. 18/5373, σελ. 8, 11.

26. A. Eser/D. Sternberg-Lieben, όπ.π., § 217, Rn. 8.

27. F. Saliger, in: Kindhäuser/Neumann/Paeffgen (Hrsg.), StGB, τόμος 2^{ος}, Baden – Baden, 5^η έκδ., 2017, § 217, Rn. 6.

28. C. Roxin, όπ.π., σελ. 185, 188.

29. BT-Drs. 18/5373, σελ. 2, 11.

του θανάτου, ενώ την ίδια στιγμή υπάρχει η δυνατότητα της συνέχισης της ύπαρξής τους.³⁰ Η ανεπαρκής δικαιολόγηση του προστατευόμενου εννόμου αγαθού κατατάσσει τη διάταξη αυτή στον τομέα της αμιγώς συμβολικής νομοθέτησης.³¹ Εκ του λόγου αυτού η εν λόγω ρύθμιση του ΓερμΠΚ φαίνεται να υπονομεύει τη συστατική για το Ποινικό Δίκαιο ενός κράτους δικαίου διάκριση μεταξύ Ποινικού Δικαίου και Ηθικής.³²

Στην ελληνική έννομη τάξη, βάσει του άρ. 301 ΠΚ, «όποιος κατέπεισε άλλον να αυτοκτονήσει, αν τελέστηκε η αυτοκτονία ή έγινε απόπειρά της, καθώς και όποιος έδωσε βοήθεια κατά την τέλεσή της, η οποία διαφορετικά δεν θα ήταν εφικτή, τιμωρείται με φυλάκιση».

Στο Ελληνικό Ποινικό Δίκαιο, που αναγνωρίζει το εξαρτημένο άδικο της συμμετοχής από το άδικο της πράξης του φυσικού αυτουργού, πεδίο αντιπαράθεσης αποτέλεσε το γεγονός ότι απειλούνται ποινικές κυρώσεις για συμμετοχή σε μια πράξη, η οποία δεν κρίθηκε από τον Έλληνα νομοθέτη ως άξια ποινικού κολασμού.

Από μέρος της Θεωρίας υποστηρίχθηκε ότι ενώ η αυτοχειρία αποτελεί μια ουσιαστικά άδικη πράξη, δεν είναι και τυπικά άδικη γιατί η ποινή σε μία τέτοια περίπτωση δεν θα μπορούσε να λειτουργήσει προληπτικά ή κατασταλτικά σ' ένα άτομο, που έχει επιφυλάξει για τον εαυτό του την εσχάτη των ποινών.³³ Παρόμοια θέση μεμονωμένα είχε αναπτυχθεί και στη γερμανική ποινική δογματική από τον Schmidhäuser, ο οποίος επιχειρηματολόγησε υπέρ του άδικου χαρακτήρα της αυτοχειρίας. Η άδικη όμως αυτή πράξη, κατά την κρίση του, δεν πρέπει να καταλογίζεται σε εκείνον που αποπειράθηκε να αυτοκτονήσει λόγω του αδιέξοδου που βίωσε και τον οδήγησε στη θεώρηση της αυτοκτονίας ως μιας λύσης στο αδιέξοδο αυτό.³⁴ Κατά τον Μανωλεδάκη, δεν μπορεί να αναγνωριστεί ένα δικαίωμα στον θάνατο.³⁵ Μια πιθανή αναγνώριση του δικαιώματος αυτού θα προσέδιδε έμφαση στο στοιχείο της μοναδικότητας του κάθε ανθρώπου,

30. C. Roxin, *όπ.π.*, σελ. 185, 188.

31. Chr. Knauer/J. Brose, in: Spickhoff, *Medizinrecht Kommentar*, München, 3^η έκδ., 2018, § 217 StGB, Rn. 4.

32. F. Saliger, βλ. υποσημ. 27, § 217, Rn. 3· για διάκριση μεταξύ Ποινικού Δικαίου και Ηθικής πρβλ. ενδεικτικά Kr. Kühl, *Der Umgang des Strafrechts mit Moral und Sitten*, JA 2009, σελ. 833 επ· σύμφωνα με τον U. Wiesing, *Kommentar zum Gesetz über die Strafbarkeit der geschäftsmäßigen Förderung der Selbsttötung aus ethischer Sicht*, in: Borasio/Jox/Taupitz/Wiesing, *Assistierter Suizid: Der Stand der Wissenschaft*, Berlin, Heidelberg, 2017, σελ. 143 επ., οι βουλευτές με την ψήφιση του άρ. 217 ΓερμΠΚ κατέστησαν δεσμευτικές για το κοινωνικό σύνολο ορισμένες προσωπικές ηθικές τους πεποιθήσεις, υπερβαίνοντας το όριο εκείνο που διακρίνει την Ηθική από την άσκηση των πολιτικών καθηκόντων.

33. Ι. Μανωλεδάκης, *Υπάρχει δικαίωμα στο θάνατο;*, ΠοινXP ΝΔ/2004, σελ. 583· βλ. και Λ. Μαργαρίτη, *Οι εξωτερικοί όροι του αξιοποιίνου*, 1983, σελ. 178.

34. E. Schmidhäuser, *Selbstmord und Beteiligung am Selbstmord in strafrechtlicher Sicht*, in: *Festschrift für Hans Welzel zum 70. Geburtstag am 25. März 1974*, Berlin, New York, 1974, σελ. 801, 815.

35. Βλ. και Ν. Ανδρουλάκη, *Ποινικόν Δίκαιον, Ειδικόν Μέρος*, Αθήνα, 1974, σελ. 28, κατά τον οποίο ο άνθρωπος έχει νομική υποχρέωση να ζει.

αψηφώντας όμως παράλληλα άλλες ιδιαίτερα σημαντικές πτυχές της ανθρώπινης ύπαρξης. Διατείνεται λοιπόν ότι ο άνθρωπος δεν νοείται ως μοναχικό άτομο, αλλά ως συνάνθρωπος στο πλαίσιο μιας οργανωμένης κοινωνίας, η οποία υπό τον μανδύα της έννομης τάξης προστατεύει το έννομο αγαθό της ζωής, όχι μόνο με την έννοια ενός υποκειμενικού αγαθού επιμέρους ανθρώπων, αλλά ως έναν αναγκαίο όρο για την αυτοπροστασία της.³⁶ Μάλιστα, υποστηρίζεται ότι το δικαίωμα στον θάνατο δεν θα μπορούσε να έχει έρεισμα τη διάταξη του άρ. 5 παρ. 1 Συντ.³⁷ (ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας), καθώς το άρθρο αυτό αφορά την ανάπτυξη της προσωπικότητας και όχι την αυτοκαταστροφή της³⁸, ενώ παράλληλα η συμμετοχή στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας προαπαιτεί την ύπαρξη ενός ζωντανού ανθρώπου.³⁹

Η ως άνω θέση του Μανωλεδάκη, παρά την επαρκή της τεκμηρίωση και την αναμφισβήτητη συμβολή της στην καλλιέργεια του επιστημονικού διαλόγου, είναι απορριπτέα για δύο λόγους. Αφ' ενός, απαραίτητη προϋπόθεση για ενδεχόμενη αποδοχή της αποτελεί η αναγνώριση της νομικής υποχρέωσης κάθε κοινωνού να συνεχίζει να ζει, ακόμη και ενάντια στην ελεύθερα διαμορφωθείσα βούλησή του και ενδεχομένως υπό συνθήκες ασύμβατες με τους όρους της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Μια τέτοια υποχρέωση, όμως, έρχεται σε αντίθεση με το δικαίωμα αυτοδιάθεσης κάθε ατόμου, θίγοντας μάλιστα τον πυρήνα του δικαιώματος αυτού.⁴⁰ Αφ' ετέρου, η λύση που προκρίνει ο Μανωλεδάκης ερείδεται στην εκτίμηση ότι ο αυτοχειρισμός συνιστά μια μορφή αυτοτιμωρίας για τον αυτόχειρα. Η αυτοκτονία, όμως, μπορεί να αποτελέσει διέξοδο, μια τελευταία έκφραση αξιοπρέπειας και μια λύτρωση, ιδίως σε περιπτώσεις πασχόντων από σοβαρές ασθένειες.

Η άποψη περί αδυναμίας θεμελίωσης ενός δικαιώματος στον θάνατο στο άρ. 5 παρ. 1 Συντ. αντικρούεται από έτερο μέρος της Θεωρίας, το οποίο παραθέτει ορισμένα πειστικά επιχειρήματα προς επίρρωση της θέσης του. Ήδη ο νομοθέτης του προϊσχύσαντος Ποινικού Κώδικα αναγνωρίζει ότι ο λόγος που δεν τυποποιείται η απόπειρα αυτοκτονίας ως ποινικά

36. Ι. Μανωλεδάκης, όπ.π., σελ. 581.

37. «Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη».

38. Βλ. και Ι. Φραντζεσκάκη, «ΕΥΘΑΝΑΣΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΣΤΟ ΘΑΝΑΤΟ», Αρχείο Νομολογίας, έτος 39^ο (ΛΘ'), 1988, σελ. 679, κατά τον οποίον «[...] τα ανθρώπινα δικαιώματα αποβλέπουν στην αξία του ανθρώπου, της ανθρώπινης ζωής και της προσωπικότητας κάθε ατόμου και όχι στην καταρράκωση, εξουθένωση ή καταστροφή τους».

39. Ι. Μανωλεδάκης, όπ.π., σελ. 583.

40. M. Herdegen, in: Maunz/Dürig, GG, τόμος 1^{ος}, München, 91^η συμπλήρωση της έκδοσης, Απρίλιος 2020, Art. 1 Abs. 1, Rn. 89· BVerwG, NJW 2017, 2215, 2219.

κολάσιμη πράξη έγκειται στο δικαίωμα του καθενός να διαθέτει ελεύθερα τη ζωή του.⁴¹ Ορθώς έχει υποστηριχθεί ότι το δικαίωμα στον θάνατο δεν μπορεί να εκπηγάξει από το συνταγματικό δικαίωμα επί της ζωής (άρ. 5 παρ. 2 Συντ.)⁴², αλλά από τον συνδυασμό των άρθρων 2 παρ. 1⁴³ και 5 παρ. 1 Συντ (προστασία της αξιοπρέπειας του ανθρώπου και δικαίωμα ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας).⁴⁴ Η έννοια της αξίας του ανθρώπου, παρά την ασάφειά της, εξασφαλίζει πρωταρχικά ότι ο άνθρωπος πρέπει να αντιμετωπίζεται ως ένα άτομο αυτοπροσδιοριζόμενο και όχι φυσικά ως ένα μέσο εξυπηρέτησης⁴⁵ οιασδήποτε κρατικής πολιτικής. Ένας βίαιος κρατικός περιορισμός του δικαιώματος αυτοδιάθεσης θα είχε ως άμεσο αντίκτυπο τον ετεροπροσδιορισμό σώματος και ζωής του θιγέντος προσώπου, καθώς σε περίπτωση που ο νομοθέτης καθιστά πρακτικά αδύνατη την άσκηση του εν λόγω δικαιώματος υπό την έκφασή του ως δικαιώματος στην αυτοχειρία, ο φορέας αυτού - ειδικότερα στην περίπτωση νοσούντων από χρόνιες ή/και ανίατες ασθένειες - εξωθείται κατά τρόπο ανεπίτρεπτο στη συνέχιση μιας ζωής, η οποία ενδεχομένως να αντίκειται στον τρόπο με τον οποίο εκείνος αντιλαμβάνεται την ατομική του ταυτότητα και το νόημα της ύπαρξής του.⁴⁶ Το δικαίωμα στην αυτοκαταστροφή δεν μπορεί να αποδοκιμάζεται από το δίκαιο, καθώς αποτελεί απόρροια του ελάχιστου εννοιολογικού περιεχομένου της συνταγματικά προστατευόμενης αξίας του ανθρώπου. Το δικαίωμα στον θάνατο, επίσης, δεν οδηγεί στην απώλεια, στην καταστροφή της προσωπικότητας.⁴⁷ Αντίθετα, στις περιπτώσεις που η συνέχιση της ζωής ισοδυναμεί με βάσανο, κακουχίες ψυχικής φύσεως και καταναγκασμό, η αυτοκαταστροφή, ένας ανώδυνος θάνατος ενδεχομένως να αποτελέσει την έσχατη αντίσταση⁴⁸, την τελευταία έκφραση αξιοπρέπειας και ταυτόχρονα την πεμπουσία της ανάπτυξης της προσωπικότητας.

41. Αιτιολογική Έκθεση του Σχεδίου Ελληνικού Ποινικού Κώδικος, Εθνικό Τυπογραφείο, 1933, σελ. 455.

42. Π. Δαγτόγλου, *Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2012, σελ. 202· Σπ. Βλαχόπουλος, *Θεμελιώδη Δικαιώματα, Ατομικά Κοινωνικά και Πολιτικά Δικαιώματα*, Αθήνα, 2017, σελ. 105.

43. «Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας».

44. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, *Εγκλήματα κατά της ζωής*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2001, σελ. 158· Γ. Κατρούγκαλος, *Το δικαίωμα στη ζωή και στο θάνατο*, Αθήνα-Κομοτηνή, 1993, σελ. 80 επ.

45. Βλ. και Αρ. Μάνεση, *Συνταγματικά Δικαιώματα, ατομικές ελευθερίες, πανεπιστημιακές παραδόσεις, α'*, Θεσσαλονίκη, 1981, σελ. 112· εξαιρετικά ενδιαφέρονσα άποψη έχει εκφράσει ο I. Kant, *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten* (herausgegeben und erläutert von J. H. von Kirchmann), Berlin, 1870, σελ. 54, ο οποίος απορρίπτει το ενδεχόμενο της αυτοχειρίας αναφέροντας χαρακτηριστικά τα ακόλουθα: «Όταν αυτός (ο αυτόχειρ) αυτοκαταστρέφεται, προκειμένου να ξεφύγει από μία επαχθή κατάσταση, τότε χρησιμοποιεί ένα πρόσωπο μονάχα ως μέσο για τη διατήρηση μιας ανεκτής κατάστασης μέχρι το τέλος της ζωής. Ο άνθρωπος όμως δεν είναι πράγμα και κατά συνέπεια όχι κάτι, το οποίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί αλλά και μόνο ως μέσο, αλλά πρέπει αντιθέτως κάθε φορά και σε όλες του τις ενέργειες να εκλαμβάνει τον εαυτό του ως αυτοσκοπό».

46. Πρβλ. και BVerfG, NJW 2020, σελ. 905, 906 επ.

47. Ν. Παρασκευόπουλος, *Ποινική ευθύνη από αυτοκαταστροφικές πράξεις*, Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας, 1989 (3-4), σελ. 66-67.

48. Ν. Παρασκευόπουλος, *όπ.π.*, σελ. 67.

Συν τοις άλλοις, προκειμένου μια πράξη να είναι άδικη στο πλαίσιο του Ποινικού Δικαίου πρέπει να απευθύνεται προς έτερον. Η αυτοχειρία και η απόπειρα αυτής ως πράξεις αυτοπροσβολής, περιορισμένες στη σφαίρα της ιδιωτικής ζωής, εξ ορισμού δεν μπορούν να περικλείουν ουσιαστικό άδικο,⁴⁹ η κατάφαση του οποίου θα δύνατο να αποτελέσει τη δικαιολογητική βάση για την τιμώρηση των συμμετόχων στις προαναφερθείσες πράξεις. Η πράξη της συμμετοχής σε αυτοκτονία (301 ΠΚ) εμπεριέχει, όμως, αυτοτελές άδικο ως πράξη ετεροπροσβολής της ζωής.⁵⁰ Παρ' όλα αυτά είναι κρίσιμο να γίνει αντιληπτό ότι η τιμώρησή της δεν οφείλεται απλά στη συμμετοχή σε μία πράξη αυτοπροσβολής και λόγω της αυξημένης προστασίας του εννόμου αγαθού της ζωής. Ο νομοθέτης δεν δύναται να αναγνωρίζει αυτοτελές άδικο σε πράξεις συμμετοχής σε αυτοπροσβολές, αντιμετωπίζοντας αυτές ως ετεροπροσβολές με τη μορφή της πρόκλησης κινδύνου για το κατά περίπτωση προστατευόμενο έννομο αγαθό. Το άδικο πρέπει να προκύπτει αποκλειστικά από την πράξη του «συμμετόχου», ο οποίος μέσω της πράξης του πρέπει να δημιουργεί κίνδυνο για το έννομο αγαθό. Ο συμμετοχος (με την έννοια του 301 ΠΚ) δεν θέτει όρους ή συνθήκες κινδύνου με δυνατότητα αυτοδύναμης εξέλιξης προς τη βλάβη του εννόμου αγαθού της ζωής, καθώς ανάμεσα στη δική του πράξη και τη βλάβη του εννόμου αγαθού μεσολαβεί η αυτοκυβερνούμενη μυϊκή ενέργεια του αυτόχειρα, η οποία τον οδηγεί στον θάνατο (διακοπή της αιτιώδους συνάφειας). Όπως καθίσταται σαφές και στην αιτιολογική έκθεση⁵¹ του νέου Ποινικού Κώδικα, το αξιόποινο της συμμετοχής σε αυτοκτονία περιορίζεται μόνο στις περιπτώσεις που ο δράστης ελέγχει ένα άτομο που βρίσκεται σε αδύναμη θέση. Έτσι, σε κάθε περίπτωση η ειδική υπόσταση του άρθ. 301 ΠΚ πληρούται όταν «ο αυτόχειρας βρίσκεται σε κατάσταση ψυχικής διαταραχής ή διατάραξης της συνείδησης, που όμως δεν αίρει τον καταλογισμό του και ο τρίτος εκμεταλλευόμενος αυτή την ταραγμένη ψυχική του ισορροπία τον εξωθεί στην αυτοκτονία».⁵² Αντιθέτως, όταν ο αυτόχειρας τελεί σε κατάσταση ψυχικής διαταραχής ή διατάραξης της συνείδησης, που αίρει τον καταλογισμό, αυτός χρησιμοποιείται ως άβουλο όργανο στις εγκληματικές διαθέσεις του δράστη (τρίτου), ο οποίος διαπράττει το έγκλημα της ανθρωποκτονίας με δόλο κατ' έμμεση αυτουργία (299 ΠΚ).

Στο πλαίσιο του αξιόποινου χαρακτήρα της συμμετοχής σε αυτοκτονία στην ελληνική έννομη τάξη, εξαιρετικά απαιτητικό εγχείρημα αποτελεί η διάκριση και η διαφορετική ποινική

49. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εμβάθυνση στο Ουσιαστικό Ποινικό Δίκαιο, Αθήνα, 2008, σελ.609.

50. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, βλ. υποσημ. 49, σελ. 620.

51. Αιτιολογική έκθεση στο σχέδιο νόμου «Κύρωση του Ποινικού Κώδικα», σελ. 60, διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: https://www.hellenicparliament.gr/Nomothetiko-Ergo/Anazitisi-Nomothetikou-Ergou?law_id=053d3a90-ef5a-4d18-a335-aa610111664b.

52. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, βλ. υποσημ. 44, σελ. 475 επ.· βλ. και Α. Χαραλαμπίκη, Η ελευθερία της βουλήσεως στον καταλογισμό, την ευθανασία, τη (συμμετοχή σε) αυτοκτονία και την ανθρωποκτονία με συναίνεση, ΠοινΔικ 10/2009, σελ. 1120, ο οποίος θεωρεί ως επιπρόσθετο λόγο τιμώρησης της συμμετοχής σε αυτοκτονία το γεγονός ότι ο αυτοχειριασμός συνιστά θλιβερό κοινωνικό φαινόμενο με επιπτώσεις και στον περίγυρο του αυτόχειρα.

μεταχείριση των περιπτώσεων, οι οποίες εμπίπτουν στην ειδική υπόσταση του άρ. 301 ΠΚ, σε σχέση με εκείνες που αποτελούν πράξεις ανθρωποκτονίας κατ' έμμεση αυτουργία και αυτές που μένουν ατιμώρητες λόγω της δικανικής κρίσης περί σχηματισμού και έκφρασης ελεύθερης βούλησης εκ μέρους του αυτόχειρα.

Αφορμή των ακόλουθων σκέψεων αποτελεί η διαμάχη στη γερμανική Θεωρία σχετικά με τον καθορισμό των προϋποθέσεων, βάσει των οποίων πρέπει να κρίνεται κατά περίπτωση αν η απόφαση του αυτόχειρα να θέσει τέλος στη ζωή του είναι προϊόν ελεύθερης βούλησης. Ελλείπει οιασδήποτε ρύθμισης στον ΓερμΠΚ αντίστοιχης με το άρ. 301 ΠΚ (ειδικότερα μετά την κήρυξη του άρ. 217 ΓερμΠΚ ως αντισυνταγματικού), η διαπίστωση ότι η λήψη της απόφασης του αυτόχειρα ελήφθη σε συνθήκες ελευθερίας οδηγεί κατά κανόνα στην ατιμωρησία του «συμμετόχου», ενώ στην αντίθετη περίπτωση αυτός κινδυνεύει να υποστεί μέχρι και τις ποινικές κυρώσεις του εγκλήματος της ανθρωποκτονίας με δόλο (άρ. 212 ΓερμΠΚ) ή ακόμη και του φόνου (άρ. 211 ΓερμΠΚ). Τα κριτήρια, τα οποία τίθενται απ' την κρατούσα στη Θεωρία γνώμη προσανατολίζονται είτε στους όρους, υπό τους οποίους η συναίνεση του παθόντος αίρει το άδικο της σε βάρος του σωματικής βλάβης („Einwilligungslösung“), είτε στις προϋποθέσεις εκείνες, που καθιστούν την απαίτηση του θύματος σπουδαία/σοβαρή με την έννοια του άρ. 216 ΓερμΠΚ, το οποίο ποινικοποιεί την κατ' απαίτηση ανθρωποκτονία. Εν αντιθέσει με την προρρηθείσα „Einwilligungslösung“, άλλο μέρος της γερμανικής Θεωρίας υποστηρίζει ότι η ελευθερία ή η ανεπίτρεπτη χειραγώγηση της βούλησης του αυτόχειρα πρέπει να διαπιστώνεται επί τη βάση συγκεκριμένων κανόνων που θα ήσαν τον καταλογισμό/θα απέκλειαν την ενοχή του αυτόχειρα („Exkulpationslösung“), αν η πράξη του δεν έπληττε τον ίδιο, αλλά απευθυνόταν προς έτερον.⁵³

Λόγω της διαφορετικής ποινικής μεταχείρισης της συμμετοχής σε αυτοκτονία στις δύο έννομες τάξεις, δεν είναι ούτε απαραίτητο, αλλά ούτε και εφικτό να υιοθετηθεί από το ελληνικό Ποινικό Δίκαιο κάποια από τις δύο προαναφερθείσες επιλογές. Παρ' όλα αυτά, τα ως άνω κριτήρια μπορούν να συμβάλουν σημαντικά στο έργο του εφαρμοστή του δικαίου με τον ακόλουθο τρόπο: εντός του ελληνικού συστήματος ποινικής δικαιοσύνης, πράξη συμμετοχής σε αυτοκτονία δέον όπως αντιμετωπισθεί ως ανθρωποκτονία υπό τη μορφή της έμμεσης αυτουργίας στις περιπτώσεις, κατά τις οποίες η πράξη του αυτόχειρα αν κατευθυνόταν προς έτερο πρόσωπο (και έτσι θα ήταν άδικη πράξη, η οποία θα πληρούσε την αντικειμενική υπόσταση της ανθρωποκτονίας) δεν θα του καταλογιζόταν (λόγω μιας κατάστασης ανάγκης που αίρει τον καταλογισμό κατ' άρθρον 32 ΠΚ ή εξ αιτίας μιας ψυχικής διαταραχής, η οποία αποκλείει τον καταλογισμό κατ' άρθρον

53. Για τη συνολική προβληματική του ζητήματος πρβλ. ενδεικτικά H. Schneider, in: Joecks/Miebach (Hrsg.), Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch, τόμος 4^ο, München, 3^η έκδ., 2017, Vorbemerkung zu § 211, Rn. 37 επ.

34 ΠΚ ή σε περίπτωση μη καταλογισμού της πράξης σε ανήλικο, ο οποίος πληροί τα ηλικιακά κριτήρια που προβλέπονται στο άρ. 126 παρ. 1 ΠΚ). Η ιδιαίτερη αξία των κανόνων αυτών στο πλαίσιο της διαπίστωσης της γνησιότητας της βουλήσεως του αυτόχειρα, παρά το ότι έχουν θεσπιστεί για να ρυθμίζουν ποινικά άδικες πράξεις κατευθυνόμενες προς τρίτους, έγκειται στην ασφάλεια δικαίου, την οποία δύνανται να προσφέρουν στις συγκεκριμένες περιπτώσεις.⁵⁴

Ενδεχομένως πιο έντονο παρουσιάζεται το πρόβλημα αναφορικά με τη διάκριση ανάμεσα στις πράξεις συμμετοχής σε αυτοκτονία που εμπίπτουν στο γράμμα του άρ. 301 ΠΚ και σε εκείνες που θεωρούνται ποινικά αδιάφορες αν κατά περίπτωση ο αυτοχειριασμός κρίνεται ως αποτέλεσμα μιας απόφασης ληφθείσης σε συνθήκες ελευθερίας. Όπως έχει γίνει ήδη αντιληπτό, προκειμένου η πράξη του «συμμετόχου» να είναι κατ' άρ. 301 ΠΚ αξιόποινη, απαραίτητος όρος είναι ο έλεγχος του ευρισκόμενου σε αδύναμη θέση υποψήφιου αυτόχειρα από τον δράστη και ταυτόχρονα η μη πλήρωση των προϋποθέσεων εφαρμογής της διατάξεως της ανθρωποκτονίας (κατ' έμμεση αυτουργία). Οι διατάξεις των άρ. 36 και 300 ΠΚ θα μπορούσαν να συμβάλουν στο απαιτητικό έργο του εφαρμοστή του δικαίου. Πέραν της δεδομένης σημασίας του άρ. 36 ΠΚ για την υπό κρίση περίπτωση, ο εκ του νομοθέτη ορισθείς ως ανεπίτρεπτος έλεγχος του αυτόχειρα από τον δράστη μπορεί να επιβεβαιωθεί στις περιπτώσεις που η αυτοκτονία δεν είναι προϊόν μιας ώριμης σκέψης, ανταποκρινόμενης στην αληθή βούληση του αυτόχειρα και δυνάμενης – υπό διαφορετικές συνθήκες – να θεμελιώσει την κατ' άρ. 300 ΠΚ «σπουδαία απαίτηση». Η αντιστοίχιση των περιπτώσεων αυτών με τους προβλεπόμενους όρους για την κατάφαση της «σπουδαίας απαίτησης» κατ' άρ. 300 ΠΚ ερείδεται στο γεγονός ότι η αυτοχειρία ομοιάζει με την ανθρωποκτονία κατ' απαίτηση κατά το σκέλος που μέσω αυτών εκδηλώνονται οι ίδιες αυτοκαταστροφικές τάσεις της βούλησης του αυτόχειρα – θύματος.⁵⁵

Υπό το καθεστώς του προϊσχύσαντος Ποινικού Κώδικα, ιδιαίτερο προβληματισμό είχε προκαλέσει το ερώτημα αν η παροχή βοήθειας κατά την αυτοκτονία περιελάμβανε και τις δύο μορφές συνέργειας (απλή και άμεση), καθώς και το αν ήταν αξιόποινη η παροχή βοήθειας πριν την πράξη. Με την ψήφιση του νέου Ποινικού Κώδικα, την απάντηση στο πρώτο ερώτημα δίνει ο ίδιος ο νομοθέτης με την κατάργηση της διάκρισης μεταξύ απλής και άμεσης συνέργειας. Ταυτόχρονα εισήχθη η επιπρόσθετη προϋπόθεση ότι η συνέργεια στο πλαίσιο του άρ. 301 ΠΚ καθίσταται αξιόποινη μόνο στην περίπτωση που η τέλεση της αυτοκτονίας δεν θα ήταν εφικτή δίχως την παροχή της βοήθειας (νέο κριτήριο). Όσον αφορά τον χρόνο παροχής της βοήθειας

54. Πρβλ. C. Roxin, Zur strafrechtlichen Beurteilung der Sterbehilfe, in: Roxin/Schroth (Hrsg.), Handbuch des Medizinstrafrechts, Stuttgart, 4^η έκδ., 2010, σελ. 75, 105 επ.

55. Πρβλ. M. – K. Meyer, Ausschluß der Autonomie durch Irrtum, Köln, Berlin, Bonn, München, 1984, σελ. 221.

στον αυτόχειρα, μέρος της Θεωρίας⁵⁶, καθώς και ο ίδιος ο πρόεδρος της νομοπαρασκευαστικής επιτροπής για τον νέο Ποινικό Κώδικα⁵⁷, ακόμη και υπό το νέο νομικό καθεστώς, επιμένουν ότι δεν πρέπει να είναι ατιμώρητη η αποφασιστική για την αυτοκτονία βοήθεια που δίδεται πριν την τέλεσή της. Η προσέγγιση αυτή θα μπορούσε να οδηγήσει σε τιμώρηση των ιατρών που χορηγούν φάρμακα σε ασθενείς (πράττοντας τουλάχιστον με ενδεχόμενο δόλο), προκειμένου αυτοί να τα καταναλώσουν μόνοι σε μεταγενέστερο χρόνο (εν απουσία των γιατρών) θέτοντας τέλος στη ζωή τους. Μια τέτοια ερμηνεία κρίνεται εσφαλμένη, καθώς αντιβαίνει στο γράμμα του νόμου (301 ΠΚ: «[...] καθώς και όποιος έδωσε βοήθεια κατά την τέλεσή της») και διευρύνει κατά τρόπο ανεπίτρεπτο τις αξιόποινες μορφές συμπεριφοράς παραβιάζοντας ευθέως την αρχή της νομιμότητας.⁵⁸

Συμπερασματικά, η αιτιολογία της απόφασης του Γερμανικού Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου περιλαμβάνει ορισμένα επιχειρήματα, τα οποία μπορούν να αποτελέσουν αφορμή για επιστημονικό διάλογο σε κάθε έννομη τάξη σχετικά με την ποινικοποίηση της υποβοήθησης της αυτοχειρίας και το δικαίωμα σ' έναν αξιοπρεπή θάνατο:

- Το Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο της Γερμανίας αναγνώρισε για πρώτη φορά το δικαίωμα του αυτόχειρα να θέτει ελεύθερα τέλος στη ζωή του ως απόρροια του σεβασμού της αξίας του ανθρώπου και του δικαιώματος ανάπτυξης της προσωπικότητας, παρά το γεγονός ότι η αναγνώριση του σχετικού δικαιώματος αμφισβητείτο έντονα από σημαντικό μέρος της γερμανικής Θεωρίας.
- Η άσκηση του δικαιώματος στον αυτοχειριασμό δεν περιορίζεται μόνο σε συγκεκριμένες καταστάσεις ζωής (π.χ. σε περίπτωση μιας ανίατης ασθένειας).⁵⁹
- Η προστασία του προαναφερθέντος δικαιώματος περιλαμβάνει, επίσης, την ελευθερία να

56. Μ. Μαργαρίτης/Α. Μαργαρίτη, Ποινικός Κώδικας, Ερμηνεία-Εφαρμογή, Αθήνα, 2020, σελ. 842· Κ. Φράγκος, Ποινικός Κώδικας (Ν. 4619/2019 και Ν. 4637/2019), Κατ' άρθρο Ερμηνεία & Νομολογία Αρείου Πάγου, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2020, σελ. 1353.

57. Συνέντευξη του Χριστόφορου Αργυρόπουλου, Προέδρου της Νομοπαρασκευαστικής Επιτροπής για τον νέο Ποινικό Κώδικα, στον Καθηγητή Νικόλαο Μπιτζιλέκη, *The Art of Crime*, Μάιος 2019, τεύχος 6^ο, διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <https://theartofcrime.gr/%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%AD%CE%BD%CF%84%CE%B5%CF%85%CE%BE%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%87%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CF%8C%CF%86%CE%BF%CF%81%CE%BF%CF%85-%CE%B1%CF%81%CE%B3%CF%85%CF%81%CF%8C%CF%80%CE%BF/>.

58. Φ. Λαζαράτος, Αξιοπρεπής θάνατος και ιατρική υποβοήθηση σε αυτοχειριασμό, *The Art of Crime*, Νοέμβριος 2018, τεύχος 5^ο, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://theartofcrime.gr/%ce%b1%ce%be%ce%b9%ce%bf%cf%80%cf%81%ce%b5%cf%80%ce%ae%cf%82-%ce%b8%ce%ac%ce%bd%ce%b1%cf%84%ce%bf%cf%82-%ce%ba%ce%b1%ce%b9-%ce%b9%ce%b1%cf%84%cf%81%ce%b9%ce%ba%ce%ae-%cf%85%cf%80%ce%bf%ce%b2%ce%bf/>· πρβλ. επίσης Χρ. Μυλωνόπουλο, Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, τόμος 2^{ος}, Αθήνα, 2008, σελ. 70, ο οποίος αναφέρει ότι η υπέρβαση του γλωσσικού νοήματος του ποινικού κανόνα, ακόμη και όταν είναι δεδομένη η σχετική βούληση του ιστορικού νομοθέτη, δεν είναι επιτρεπτή και αντίκειται στην αρχή της νομιμότητας.

59. BVerfG, NJW 2020, σελ. 905, 907.

αναζητά κανείς βοήθεια από τρίτους, προκειμένου να πραγματοποιήσει την επιθυμία του, και εφόσον η βοήθεια αυτή προσφέρεται, να τη χρησιμοποιεί.⁶⁰

- «Σε συγκεκριμένες συνθήκες, το αξιόποινο της εντός επιχειρηματικού πλαισίου υποβοήθησης της αυτοκτονίας έχει ως επίπτωση σε μεγάλο βαθμό την πρακτική αδυναμία άσκησης του δικαιώματος στην αυτοχειρία ως έκφρασης του δικαιώματος να καθορίζει κανείς ελεύθερα τον θάνατό του. Έτσι τίθεται εκτός ισχύος ένας σημαντικός τομέας του δικαιώματος αυτοδιάθεσης του ανθρώπου κατά το τέλος της ζωής του. Κάτι τέτοιο δεν συνάδει με τη σημασία αυτού του θεμελιώδους για την ανθρώπινη ύπαρξη δικαιώματος».⁶¹

Μετά την κήρυξη της αντισυνταγματικότητας του άρ. 217 ΓερμΠΚ, επιδίωξη του Γερμανού νομοθέτη οφείλει να είναι η βέλτιστη δυνατή αντιμετώπιση του ζητήματος της υποβοήθησης της αυτοχειρίας με βάση πλέον και τα ως άνω πορίσματα του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της Γερμανίας.⁶²

Αναφορικά με την ελληνική έννομη τάξη, η διάταξη του άρθρου 301 ΠΚ αποσκοπεί στην τιμώρηση των περιστατικών συμμετοχής σε αυτοκτονία υπό την απαραίτητη προϋπόθεση ότι ο δράστης εκμεταλλεύεται την ταραγμένη ψυχική ισορροπία του υποψήφιου αυτόχειρα και τον εξωθεί στην αυτοκτονία. Ο νομοθέτης επιδιώκει να αποτρέψει αυτοχειρίες, οι οποίες δεν αποτελούν προϊόν γνησίως ελεύθερης βουλήσεως του αυτόχειρα. Προς τον σκοπό τούτο είναι απόλυτα δικαιολογημένη η χρήση των διατάξεων του Ποινικού Δικαίου, αλλά παράλληλα ο εφαρμοστής του δικαίου οφείλει να είναι ιδιαίτερος προσεκτικός. Το άρθρο 301 ΠΚ καθιστά αξιόποινες μορφές συμμετοχής σε αυτοκτονία, οι οποίες δεν εξικνούνται ως εκείνο το νοητό σημείο που αίρεται ο καταλογισμός του αυτόχειρα και υπεισέρχεται η διάταξη της ανθρωποκτονίας με δόλο υπό την «κατασκευή» της έμμεσης αυτουργίας. Παράλληλα, όμως, η έντονη ψυχική αναταραχή πριν την απόπειρα της αυτοκτονίας, το πάθος και οι διαταραχές της υπαρξιακής κρίσεως δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να οδηγούν σε άκρατη ποινικοποίηση μορφών συμπεριφοράς τρίτων προσώπων. Κατά τη νομική αξιολόγηση κάθε αυτοχειριασμού και της συμμετοχής σ' αυτόν, το «προαυτοκτονικό σύνδρομο» είναι ικανό να διαδραματίσει σημαίνοντα ρόλο, αλλά όχι ως μια εκ των προτέρων διαπίστωση που καθορίζει αποφασιστικά τη μετέπειτα νομική έρευνα, αλλά ως ένα στοιχείο, η πλήρωση του οποίου κρίνεται κατά περίπτωση μετά από εξονυχιστικό έλεγχο των σχετικών προϋποθέσεων.⁶³ Η άνευ ετέρου και

60. BVerfG, NJW 2020, σελ. 905, 907.

61. BVerfG, NJW 2020, σελ. 905, 913.

62. Για προτάσεις νομοθετικής αντιμετώπισης του ζητήματος στη Γερμανία βλ. J. F. Lindner, Sterbehilfe in Deutschland – mögliche Regelungsoptionen, ZRP 2020, σελ. 66 επ. και C. Roxin, βλ. υποσημ. 20, σελ. 185, 190-192, ο οποίος προτείνει την τιμώρηση της υποβοήθησης της αυτοχειρίας ως παραβάσεως τάξεως.

63. Βλ. Α. Χαραλαμπίκη, όπ.π., σελ. 1120.

μη υποκείμενη σε εξαιρέσεις αποδοχή του αυτοχειριασμού ως απόρροιας μιας ανελεύθερης βούλησης (και συνακόλουθα η αξιολόγηση της συμμετοχής σε αυτοκτονία ως *in concreto* αξιόποινης) θα οδηγούσε αναπόφευκτα σε αντιφατικά συμπεράσματα, αφ' ης στιγμής το δικαίωμα του ασθενούς, που πάσχει από ανίατη ασθένεια, να αρνηθεί τη λήψη μέτρων παράτασης της ζωής του, γίνεται σεβαστό ως έκφραση του δικαιώματος αυτοδιάθεσης του, εφ' όσον προηγουμένως έχει λάβει χώρα η πλήρης ενημέρωσή του.⁶⁴ Παρά ταύτα, το άρθρο 301 ΠΚ μπορεί να φανεί εξαιρετικά αποτελεσματικό, ιδίως στις περιπτώσεις αυτοκτονιών εφήβων, οι οποίοι ναι μεν μπορούν να σχηματίσουν ελεύθερη βούληση, αλλά λόγω του νεαρού της ηλικίας τους είναι περισσότερο εκτεθειμένοι σε επιρροές τρίτων προσώπων.

Συνολικά, η συμβολή της διάταξης του άρ. 301 ΠΚ στην ορθή αντιμετώπιση ποινικά αξιολογών πράξεων συμμετοχής σε αυτοκτονία μπορεί να αποβεί σπουδαία. Εντούτοις, η αξιολόγηση αυτής είναι συνυφασμένη με τον τρόπο εφαρμογής της στην πράξη. Οι ψυχιατρικές πραγματογνωμοσύνες, η απαραίτητη ασφάλεια δικαίου που προσφέρει η “*Exculpationslösung*“ για τις περιπτώσεις κατάφασης έμμεσης αυτουργίας, καθώς και η, έστω περιορισμένη, ευελιξία της κατάλληλα προσαρμοσμένης⁶⁵ στα δεδομένα της ελληνικής έννομης τάξης „*Einwilligungslösung*“ μπορούν να εγγυηθούν σαφή όρια διάκρισης μεταξύ ελεύθερης και ανελεύθερης απόφασης του αυτόχειρα, μεταξύ εγκληματικών πράξεων και ατιμώρητης παροχής βοήθειας σε πρόσωπα, τα οποία κατόπιν ώριμης σκέψης αποφασίζουν να ορίσουν τέλος στη ζωή τους ασκώντας το συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα αυτοδιάθεσής τους.

Μελλοντικά θα πρέπει να εξεταστεί το ενδεχόμενο να υπάρξει ρητή εξαίρεση των γιατρών από τις ποινικές κυρώσεις του αρ. 301 ΠΚ με την παράλληλη όμως πρόβλεψη διαδικασιών, οι οποίες θα διασφαλίζουν την αυτονομία και την ελευθερία της βούλησης του πιθανού αυτόχειρα. Για την επίτευξη του στόχου αυτού, θα υποχρεούται ο ιατρός να συμβουλευθεί τον εκάστοτε ενδιαφερόμενο και να καταγράψει τις απαραίτητες πληροφορίες (π.χ. τις ενέργειες, στις οποίες προέβη, τα χορηγηθέντα φάρμακα), καθώς και να ορίσει μια προθεσμία, ούτως ώστε να εξασφαλίσει την ευκαιρία στον υποψήφιο αυτόχειρα να συλλογιστεί, να επανεξετάσει

64. Πρβλ. K. Chatzikostas, *Die Disponibilität des Rechtsgutes Leben in ihrer Bedeutung für die Probleme von Suizid und Euthanasie*, Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien, 2001, σελ. 299 επ.

65. Η προσαρμογή έγκειται στην εφαρμογή μόνο των συλλογισμών σχετικά με την σοβαρή/σπουδαία απαίτηση κατ' άρ. 216 ΓερμΠΚ/300 ΕλλΠΚ και όχι εκείνων που αφορούν τη συναίνεση του παθόντος σε σωματικές βλάβες. Το ανεπίτρεπτο της εφαρμογής των τελευταίων αυτών κριτηρίων οφείλεται σε δύο λόγους. Αφ' ενός, η υιοθέτησή τους για τη διαπίστωση της ελευθερίας της βούλησης του αυτόχειρα είναι προβληματική λόγω της υπέρτερης αξίας του εννόμου αγαθού της ζωής σε σχέση με εκείνο της σωματικής ακεραιότητας. Αφ' ετέρου, ενώ η συναίνεση του παθόντος βάσει του άρ. 308 παρ. 3 ΕλλΠΚ οδηγεί σε άρση του αδίκου μόνον της σωματικής βλάβης του άρ. 308 παρ. 1 ΕλλΠΚ («απλή σωματική βλάβη») κατά τη διατύπωση του προϊσχύσαντος Ποινικού Κώδικα), η προβλεπόμενη στο άρ. 228 ΓερμΠΚ συναίνεση αφορά την άρση του αδίκου και των υπόλοιπων μορφών εκδήλωσης της σωματικής βλάβης (π.χ. της βαριάς σωματικής βλάβης).

και, ενδεχομένως, να απορρίψει το αρχικό του σχέδιο. Επιπροσθέτως, κομβικό ρόλο μπορούν να διαδραματίσουν εν προκειμένω η παρακολούθηση του πιθανού αυτόχειρα και από δεύτερο ιατρό, η υποχρέωση ενημέρωσής του ή ακόμη και το καθήκον των ιατρών να προστρέξουν στις ειδικές γνώσεις ενός ψυχολόγου ή μιας αρμόδιας επιτροπής στις περιπτώσεις που δεν είναι εφικτή η διάγνωση μιας ελεύθερης και υπεύθυνης βούλησης δίχως τη συνδρομή τους.⁶⁶ Το προαναφερθέν καθήκον ενημέρωσης πρέπει να συμπεριλαμβάνει τουλάχιστον τις χρησιμοποιούμενες μεθόδους, τις εναλλακτικές επιλογές, καθώς και τους προκύπτοντες κινδύνους.⁶⁷

Πέραν της ιδιαίτερης σχέσης εμπιστοσύνης μεταξύ ιατρού και ασθενούς, ενδεχόμενος φόβος εκ μέρους του νομοθέτη για εμπέδωση του αυτοχειριασμού ως μίας φυσιολογικής κατάστασης, καθώς και η ανάγκη προστασίας από αποφάσεις πανικού, καταστάσεις κοινωνικής πίεσης ή άλλων εξωγενών επιρροών, καθιστούν επιβεβλημένο τον ενεργό ρόλο των ιατρών.⁶⁸

Η αξιοποίηση των εξειδικευμένων γνώσεών τους, σε συνδυασμό με την παράλληλη θέσπιση υποστηρικτικών διαδικασιών προς αποτροπή του κινδύνου καταχρήσεων και του ανεπίτρεπτου επηρεασμού της βούλησης του αυτόχειρα, μπορούν στο μέλλον να αποτελέσουν τα εχέγγυα για την άσκηση ενός δικαιώματος αυτοδιάθεσης, θεμελιωμένου πάνω σε συνθήκες ελευθερίας και όρους ανθρώπινης αξιοπρέπειας.

66. Βλ. J. F. Lindner, *όπ.π.*, σελ. 66 επ., ο οποίος αναφέρεται στις ιδέες αυτές στο πλαίσιο εξεύρεσης της καλύτερης δυνατής νομοθετικής λύσης στη Γερμανία μετά την κήρυξη της αντισυνταγματικότητας του άρ. 217 ΓερμΠΚ.

67. Βλ. J. F. Spittler, *Eckpunkte zu einem Suizidhilfe-Gesetz – Eine ärztliche und speziell psychiatrische Sicht*, NJOZ 2020, σελ. 545, 547.

68. Βλ. J. F. Lindner *όπ.π.*, σελ. 68.